

Hervormde kerk Bemmels 50 jaar gerestaureerd

Toen de Bemmelse mensen na de oorlog van hun evacuatieadressen in Brabant en Limburg en zelfs in België naar Bemmels terugkeerden, was het oude dorp nauwelijks meer te herkennen. Veel huizen waren in de slag om Arnhem en het daaropvolgende oorlogsgeweld kapotgeschoten. Een dicht dak zat op vrijwel geen enkel huis en veel huizen waren volledig verwoest of zo zwaar beschadigd, dat er geen repareren meer aan was.

De enkeling, die naast de zorg over de eigen bedoening, een blik dacht te werpen op de normaal al van verre zichtbare kerktorens, kwam tot de ontdekking, dat van de toren van de katholieke kerk het bovenste gedeelte was verdwenen. De hervormde kerk zag er nog redelijk onbeschadigd uit.

De kerk direct na de oorlog. De ingang is nog aan de noordzijde. De wijzerplaat zit half voor een galmgat. Het onderste deel van het dak is al provisorisch gedicht.

Van dichterbij kon je wel zien dat deze eeuwenoude kerk ook te lijden had gehad van de strijd. Van het witbepleisterde koor was de pleisterlaag zwaar beschadigd en hier en daar zelfs volledig verdwenen doordat ze bepoederd was met kogelinslagen van mitrailleurs en granaatscherven. Het onderste gedeelte van het dak aan de noordzijde was zo lek als een mandje en de

Hervormde kerk Bommel 50 jaar gerestaureerd

Toen de Bommelse mensen na de oorlog van hun evacuatieadressen in Brabant en Limburg en zelfs in België naar Bommel terugkeerden, was het oude dorp nauwelijks meer te herkennen. Veel huizen waren in de slag om Arnhem en het daaropvolgende oorlogsgeweld kapotgeschoten. Een dicht dak zat op vrijwel geen enkel huis en veel huizen waren volledig verwoest of zo zwaar beschadigd, dat er geen repareren meer aan was.

De enkeling, die naast de zorg over de eigen bedoening, een blik dacht te werpen op de normaal al van verre zichtbare kerktorens, kwam tot de ontdekking, dat van de toren van de katholieke kerk het bovenste gedeelte was verdwenen. De hervormde kerk zag er nog redelijk onbeschadigd uit.

De kerk direct na de oorlog. De ingang is nog aan de noordzijde. De wijzerplaat zit half voor een galmgat. Het onderste deel van het dak is al provisorisch gedicht.

Van dichterbij kon je wel zien dat deze eeuwenoude kerk ook te lijden had gehad van de strijd. Van het witbepleisterde koor was de pleisterlaag zwaar beschadigd en hier en daar zelfs volledig verdwenen doordat ze bepoederd was met kogelinslagen van mitrailleurs en granaatscherven. Het onderste gedeelte van het dak aan de noordzijde was zo lek als een mandje en de

toren had op de noordwesthoek, net onder het leien dak, een granaat opgevangen, waardoor er op die hoek een flink gat gaapte.

Wie de moed had om binnen in het Godshuis te gaan kijken, was snel weer buiten met de tranen in de ogen. Vrijwel alles wat kapot kon, was vernield. Geallieerde militairen hadden hun frustraties daar uitgeleefd en waren als echte vandalen tekeer gegaan. Het plafond, bestaande uit een gebogen rietlaag op latten en balken, waarover een stuc laag was aangebracht, was op vele plaatsen kapot en de rietmatten hingen als harige guirlandes naar beneden.

Het orgel, dat uit 1775 stamde en waarop men terecht trots was, zag er niet meer uit. De kast was nog min of meer intact, maar de tinnen pijpen, die ooit het front hadden gesierd, lagen platgeslagen en geknakt in de orgelkast en verder door de hele kerk verspreid.

Het zwaar beschadigde orgel.

Het avondmaalszilver en andere bij de eredienst gebruikte voorwerpen waren voor het overgrote deel verdwenen. De rest zag er niet uit, was gedeukt of platgeslagen. De kachel, die stond op de plek waar nu de doopvont staat, was omgevallen en de pijp was krom en gekreukt. Het meubilair was ernstig beschadigd en er zat nauwelijks meer glas in de ramen. Alles zag er uit alsof een moloch zijn woede binnen het kerkgebouw had gekoeld.

Toen de mensen over de eerste schrik van de aanblik van het verwoeste Bemmelse kerkgebouw heen waren, werden de handen uit de mouwen gestoken. Waar mogelijk hielp men elkaar en de woonomstandigheden waren letterlijk bij de beesten af. Maar met vele handen en met een stug doorzettingsvermogen werd gewerkt aan herstel of vervanging. Door heel Bemmelse kerk heen verrezen noodwoningen, waar je ondanks dat het behelpen was, toch aanmerkelijk

beter woonde dan in een schuur of kippenhok. En toen die eerste nood gelenigd was, kwam er ook de behoefte om met enige regelmaat naar de kerk te gaan. De pastoor droeg zijn missen op in de hal van het Wilhelminapaviljoen bij het Liduinaziekenhuis en de dominee hield diensten in het oude schoolgebouw, toen het 'gebouw voor Christelijke Belangen', nu het verenigingsgebouw 'Koinonia'. Ook dat was behelpen, want de school aan de Teselaar was met de grond gelijk gemaakt en door de week moest er in Koinonia school gehouden worden. Diezelfde ruimte moest dus iedere zondag weer worden klaargemaakt voor een kerkdienst.

Dominee J. Plooi kwam in 1948 naar Bommel, waar hij ds. Th.J.H. Israël opvolgde. Toen hij kwam, was het eerste werk gedaan: de ergste rommel was opgeruimd. Maar nu moest er met voortvarendheid worden gewerkt aan de restauratie van het kerkgebouw. Er waren al voor de oorlog plannen gemaakt om de kerk een fikse opknapbeurt te geven. Door de oorlog was daarvan niets gekomen en nu was er geen sprake meer van een opknapbeurt, maar moest het gebouw geheel worden gerestaureerd.

De eerste zorg richtte zich op de klokken in de toren. De twee oude, in 1623 door de gebroeders Jan en Willem Philipsen gegoten, klokken waren verdwenen. De Duitse bezetter had bevolen dat de bronzen kerkklokken uit Nederland gebruikt moesten worden als grondstof voor de munitiefabricage en ze werden dus uit de torens verwijderd. Dat gebeurde in Bommel op 27 november 1943. Juist op die dag werd het huwelijk van het echtpaar Sleiffer-Bruins ingezegend en de bezetter was zo goed de klokken te laten hangen tot na de kerkdienst. Bij het uitgaan van de kerk werden de klokken nog éénmaal geluid als hulde aan het bruidspaar en onmiddellijk daarna werden ze naar beneden getakeld.

Ds. Plooi ging eens praten met burgemeester Van Elk om te horen, of de burgerlijke overheid wist, waar die klokken gebleven waren, maar hij kon ze niet traceren. Waarschijnlijk ergens in Rusland vershoten.... De burgerlijke gemeente was evenwel genegen om voor nieuwe klokken te zorgen. Er was nog na te gaan wat het totale gewicht van de twee klokken was geweest en de kerkenraad mocht voor hetzelfde gewicht nieuwe klokken kopen voor rekening van de gemeente Bommel.

In een vergadering van deken dr. Mulder, burgemeester Van Elk en ds. Plooi, samen met een geluidsdeskundige werd besloten dat, mochten de klokken van de katholieke kerk en die van de hervormde kerk tegelijkertijd luiden, ze in goede harmonie moesten klinken. De klokken in de toren van de katholieke kerk waren inmiddels gegoten en dus was ook de klank van de klokken in de hervormde kerktoeren snel bepaald. Daarmee stond ook het gewicht vast en toen bleek, dat er qua gewicht nog een halve klok kon worden gegoten. De

klokkengieter schonk de andere helft en zo werden in de toren drie nieuwe klokken gehangen. De grootste klok was de doodsklok, die werd geluid bij begrafenissen. De kleinste klok (met het hoogste geluid) was de gebedsklok en de middelste de feestklok. De doodsklok werd en wordt ook gebruikt als slagklok voor het uurwerk, om de hele uren te slaan.

Het grootste probleem van de restauratie was uiteraard de financiering. Waar haalt een kleine gemeente, die zelf al zo getroffen is door de oorlog -de mensen bezaten vaak niet meer dan wat ze bij hun evacuatie hadden kunnen meenemen en dat was vrijwel niets- het benodigde kapitaal vandaan? De leden van de Hervormde Kerk in Bemmelse deden wat ze konden. Door middel van acties werd een hoeveelheid geld bijeengeschrapt. Iedereen gaf vanuit zijn eigen tekort, maar het was bij lange na niet genoeg.

Uit de kas van 'Nederlands Volksherstel' kwam f 6.000. Dat was een druppel op een gloeiende plaat. Kerkelijke gemeenten uit delen van ons land, die weinig getroffen waren door het oorlogsgeweld, deden hun best om Bemmelse te helpen. De Bemmelse hervormde kerk werd geadopteerd door meerdere gemeenten, vooral uit het noorden van het land: Oldemarkt, Bemhuizen, Gramsbergen, Herten, Harlingen, Oostvlieland, Wier Midlum, Lippenhuizen, Wijnaldum, Oudeschoot, Tzummarum, Oostbierum, Sexbierum en wellicht nog enkele, die ik in het archief niet ben tegengekomen. Naast de vele kerken in de getroffen gebieden die noodlijdend waren, hebben zij ook royaal gegeven voor die ene Bemmelse kerk. We komen zelfs een hulpactie tegen in 1949 in Zwitserland!

Eind 1952 kon eindelijk met de restauratie worden begonnen. Omdat het gebouw zeer oud was -de toren stamt uit de dertiende en het schip uit de vijftiende eeuw- werd de Rijksdienst voor de Monumentenzorg ingeschakeld. Al kijkend en voorzichtig gravend, kwam men steeds weer tot de ontdekking, dat er nog meer te ontdekken viel. De graven in de kerk bleken grafkelders te zijn, waarin zich nog menselijke overblijfselen bevonden. De oude, grotere fundamenteën zijn opgegraven en gedocumenteerd en er werd nauwkeurig op toegezien dat bij de opgravingen geen vondsten verloren gingen. De arbeiders moesten een verklaring tekenen dat ze, in geval van mogelijk te vinden voorwerpen, afstand deden van het vindingsrecht.

De architect van de restauratie was J.G.A. Heineman uit Velp. Aannemer was L. Woudenberg uit Ameide. De muurschilderingen en het fresco werden gerestaureerd door F.A.J. Smoorenburg. Orgelbouwer was W. van Leeuwen, die van de restanten van het eens zo imposante orgel maakte wat er van te maken viel. Het uit de zeventiende eeuw stammende uurwerk werd gerestaureerd door A. Schutter uit Heemstede.

De Bemmelse smid Francissen smeedde het hekwerk en de kansel voor langs het koor. Schilder D. Fleury verzorgde het schilderwerk en het bekleden van de bol en de haan op de toren met bladgoud. Gemeenteleden knoopten een rode looper en naaiden het antependium dat op de avondmaalstafel kwam te liggen.

Uiteraard werd een nieuw plan van inrichting gemaakt. Ds. Plooi, gedoctoreerd op het onderdeel liturgie, maakte plannen om de inrichting bij de liturgische vieringen te laten aansluiten. Het koor werd in het vervolg gebruikt voor vieringen en daartoe werd de vloer circa twintig centimeter verhoogd. De verschillende grafstenen, die onder het orgelbalkon hadden gelegen, kregen een plaats in het koor.

De muren van het koor werden wel weer gepleisterd, omdat schoon metselwerk 'te Rooms' aandeed. De kapel, waarin de wandschilderingen te zien zijn van Joost van Bommel en Anna Vaeck, werd als consistoriekamer in gebruik genomen.

Het koor, waar de bloemen nog staan van de feestelijke heropening. Op de vloer het geknoopte kled en op de avondmaalstafel het antependium.

Uit het schip van de kerk werden de vaste banken verwijderd en vervangen door Oudhollandse stoelen met rieten zitting, die in rijen van vijf werden geplaatst aan weerszijden van het middenpad. Met losse stoelen kunnen de tachtig vaste zitplaatsen indien nodig worden aangevuld.

De muren aan de binnenkant werden alle aangesmeerd en ook de buitenkant werd bepleisterd. Alleen aan de buitenkant van het koor en de toren bleef het metselwerk, en daarmee heel wat geschiedenis, in het zicht.

Het schip van de kerk na de restauratie, met zicht op het vernieuwde orgel.

Van het avondmaalszilver werd alleen een zilveren schaal teruggevonden. Die werd op de avondmaaltafel geplaatst. De heer Houterman zag dat en vertelde, dat hij een zelfde schaal had gevonden in zijn kippenhok, onder de mest en de kalk. Die schaal kwam natuurlijk naast zijn soortgenoot te staan. Een prachtige schenkan, ooit geschonken door de erven van burgemeester A. Knuyvert, verdween in de oorlog uit de kerk en dook plotseling in 1991 op bij veilinghuis Sotheby's. De kan werd aan de kerkelijke gemeente Bemmeler aangeboden voor f 20.000. Door bijdragen van het Van der Miedenfonds, het Martensfonds, het Anjerfonds, de gemeente Bemmeler en aannemingsbedrijf W.G. Stoffels kon de kan worden aangekocht.

De zilveren schaal uit het kippenhok van Houterman.

Terug naar 1953. De nieuwe klokken luiden voor het eerst ten behoeve van de Pinksterdienst. Op donderdagavond 26 november 1953 werd de kerk in gebruik genomen. Tijdens die dienst werd een lied gezongen, dat door de dichter Wil Barnard speciaal voor deze gelegenheid was gemaakt. De Hervormde Gemeente van Bemmeler had weer een volwaardige kerk.